

NGOẠI NGỮ VỚI BẢN NGỮ

VÀI VẤN ĐỀ VỀ CÁC YẾU TỐ VĂN HOÁ TRONG DỊCH THUẬT

NGUYỄN THỊ HUỲNH LỘC
(ThS, ĐHNN, Đại học Đà Nẵng)

Văn hóa và ngôn ngữ của văn hóa đó là hai yếu tố không thể tách rời nhau. Hay nói cách khác, văn hóa và ngôn ngữ của văn hóa đó hòa quyện và ảnh hưởng lẫn nhau. Tuy nhiên, văn hóa của các ngôn ngữ khác nhau không phải luôn tương đồng với nhau, và giữa chúng luôn tồn tại những khác biệt nhất định. Chính vì vậy, đây là một vấn đề gây không ít khó khăn cho người làm công tác dịch thuật, khi chuyển tải các yếu tố văn hóa của văn bản gốc sang ngôn ngữ đích, cố gắng tránh không gây sự hiểu nhầm, lệch lạc, hay bóp méo nghĩa của văn bản gốc.

Trong dịch thuật đã có không có ít tranh cãi về vấn đề có nên hay không dịch các yếu tố văn hóa đó sang ngôn ngữ đích. Tuy nhiên, có thể dễ dàng nhận thấy rằng dù thế nào đi chăng nữa thì việc dịch các yếu tố văn hóa đều có những hạn chế nhất định. Bài viết này sẽ phân tích một số vấn đề dịch thuật Anh-Việt và Việt-Anh để minh chứng cho những hạn chế của các văn bản dịch các yếu tố văn hóa nói trên.

Trước hết, tôi xin được đề cập đến các yếu tố khác biệt về văn hóa trong ngôn ngữ nguồn và ngôn ngữ đích gây khó khăn cho công tác dịch thuật các thành ngữ, tục ngữ Anh-Việt và Việt-Anh. Xin lấy một số minh họa cơ bản là các thành ngữ, tục ngữ tiếng Anh, tiếng Việt và văn bản dịch tương ứng trong *Từ điển điện tử Lạc Việt* để so sánh đối

chiếu nhằm tìm hiểu về khó khăn trong việc dịch thuật các yếu tố văn hóa sang ngôn ngữ đích.

Tiếng Anh	Bản dịch tiếng Việt tương ứng
One swallow cannot make <i>a summer</i>	Một cánh én nhỏ chẳng làm nên <i>mùa xuân</i>
As bald as <i>an egg</i>	Đầu trọc lông lóc <i>bình vôi</i>
As mad as <i>a hatter</i>	Điên cuồng, rồ dại ?????

Tiếng Việt	Bản dịch tiếng Anh tương ứng
Im như <i>thóc</i>	As quiet as <i>the grave</i>
Ngu như <i>bò</i>	As stupid as <i>a donkey</i>

...
Qua các ví dụ minh họa trên, có thể thấy việc dịch yếu tố văn hóa của ngôn ngữ này sang ngôn ngữ khác có những hạn chế nhất định. Sự khác biệt trong các yếu tố văn hóa đó buộc người dịch phải lựa chọn giữa việc trung thành với văn bản gốc hay chuyển dịch nó để giúp người đọc hiểu. Ví dụ như trong câu tục ngữ tiếng Anh “One swallow cannot make *a summer*”, nếu người dịch trung thành với bản gốc hoặc không am hiểu văn hóa Việt sẽ dịch là “Một cánh én nhỏ chẳng

làm nên *mùa hè*". Tuy nhiên, trong văn hóa Việt thì câu thành ngữ tương ứng phải là "Một cánh én nhỏ chẳng làm nên *mùa xuân*" và phải nói như vậy thì người Việt mới hiểu đúng ý nghĩa của câu tục ngữ trên. Tương tự như vậy đối với các thành ngữ, tục ngữ minh họa ở trên khi người dịch phải sử dụng hình ảnh thay thế "bình vôi" thay vì "an egg"- "quả trứng" trong "as bald as an egg" hoặc phải lược bỏ yếu tố văn hóa "a hatter" trong cách nói "as mad as a hatter"...

Tiếp theo, xin được nêu một số ví dụ trong dịch các yếu tố văn hóa thể hiện trong các món ăn của người Anh và người Việt để chứng minh cho sự hạn chế của việc dịch thuật các yếu tố liên quan đến văn hóa. Trong văn hóa người Anh, họ có sự phân biệt rõ ràng các loại bánh khác nhau gồm như *bread, donut, cake*,... Tuy nhiên, trong văn hóa người Việt thì hầu như không thể phân biệt được rõ ràng các loại bánh này. Chính vì vậy, khi dịch các loại bánh này sang tiếng Việt, người dịch sử dụng đặc điểm loại bánh để gọi tên loại bánh đó, ví dụ *cake – bánh ngọt, donut – bánh rán, bread – bánh mì*. Tuy nhiên, cách dịch như vậy vẫn chưa thể hiện rõ nét nghĩa đặc trưng của các loại bánh đó trong tiếng Anh. Tương tự như vậy, trong văn hóa ẩm thực, người Việt sử dụng rất nhiều loại mắm khác nhau như *mắm tôm, mắm rút, mắm nêm*... Tuy nhiên khi được dịch sang tiếng Anh, tất cả loại mắm này đều được gọi là *fish sauce*. Như vậy cách dịch chưa phản ánh đầy đủ nghĩa cụ thể của tiếng Việt giúp phân biệt các loại mắm này.

Nói tóm lại, khi so sánh văn bản gốc và văn bản dịch tương ứng của các ví dụ trên, có thể nói rằng việc dịch các yếu tố văn hóa sẽ có thể tồn tại những hạn chế nhất định do sự khác biệt trong văn hóa của ngôn ngữ

nguồn và ngôn ngữ đích. Chính vì vậy, để dịch các yếu tố văn hóa thành công đòi hỏi người dịch phải am hiểu ngôn ngữ và văn hóa của ngôn ngữ nguồn và ngôn ngữ đích, đồng thời cần phải xem xét sự khác biệt về văn hóa để chuyển tải ý nghĩa hợp lí (Robinson, 1997). Hơn nữa, một yếu tố không kém phần quan trọng là người dịch cần phải quan tâm đến đối tượng bạn đọc để có thể chuyển tải nghĩa bản dịch hiệu quả (Flotow, 2005, trích trong Santaemilia, 2005). Dịch thuật là một nghệ thuật nên phải được sáng tạo dựa trên những hiểu biết sâu rộng và chính xác.

Tài liệu tham khảo

1. Flotow, L. V. (2005), *Tracing the context of translation: the example of gender*. In J. Santaemilia (ed.) *Gender, sex and translation* (p. 39-53). Manchester: Jerome Publishing.
2. Robinson, D. (1997), *Becoming a translator: An accelerated course*. London: Routledge.
3. Từ điển Lạc Việt.

(Ban Biên tập nhận bài ngày 26-07-2008)

HỘP THƯ

Trong tháng 3/2009, *NN & ĐS* đã nhận được thư, bài và ảnh của các bạn: Bùi Hiền, Phạm Văn Tình, Trung Thuần, Hoàng Kim Ngọc, Lý Xuân Chung (Hà Nội); Nguyễn Tú Quyên (Thái Nguyên); Nguyễn Thanh Tâm, Thụy Anh, Nguyễn Thị Quyết (Thanh Hoá); Từ Thu Mai (Quảng Trị); Nguyễn Văn Thành (Tp Hồ Chí Minh); Đỗ Minh Hùng (Đồng Tháp); Nguyễn Khắc Huân (Đà Lạt).

Toà soạn *NN & ĐS* xin chân thành cảm ơn sự cộng tác của quý vị và các bạn.

NN & ĐS